

Niespodziewany powrót obrazu Jerzego Kossaka

w sierpniu 1893 r., wraz z Wojciechem Kossakiem, Ludwikiem Bollerem, Tadeuszem Popielem, Teodorem Axentowiczem, Zygmuntem Rozwadowskim, Włodzimierzem Tetmajerem, Michałem Sozańskim i Wincentym Wodzinowskim rozpoczął prace na płótnie (o wymiarach 120 x 15 m), które specjalnie w tym celu zostało sprowadzone z Brukseli. Ukończone dzieło przekazano Komitetowi Wystawy w dniu 28 maja 1894 r. W okresie międzywojennym Panorama Racławicka była eksponowana w budynku przy pl. Targów Wschodnich.

Wśród ważniejszych zbiorów muzealnych należy wymienić kolekcję Leona Pinińskiego. Z tej części, która znajdowała się we Lwowie, w 1938 r. została utworzona Filia Państwowych Zbiorów Sztuki. Siedzibą filii była willa Pinińskiego przy ul. Matejki 4. Placówka ta jednak nie zdążyła rozpocząć działalności przed wybuchem II wojny światowej.

W przedwojennym Lwowie istniały również takie muzea jak: Botaniczne, Zoologiczne, Geologiczne, Muzeum Szkolne (założone w 1903 roku), Muzeum Towarzystwa Ludoznawczego, Muzeum Etnograficzne (zał. w 1933 r.), Muzeum Higieny (założone w 1937 roku) oraz Muzeum „Recorderum” (zał. w 1916 r. z inicjatywy inż. Z. Korosteńskiego), gdzie były eksponowane przedmioty z historii polskiego handlu, przemysłu i ekonomii. ❖

Przypis:

*K. Badecki, *Lwowskie zbiory naukowe i muzealne*, Lwów 1932, s. 14

Literatura:

1. E. Chwalewik, *Zbiory Polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, Warszawa–Kraków 1926.
2. W. Kętrzyński, *Biblioteka Wiktora Hrabiego Baworowskiego we Lwowie*, „Teki Konserwatorska. Rocznik c.k. konserwatorów starożytnych pomników Galicji Wschodniej”, Lwów 1892.
3. A. Medyński, *Ilustrowany przewodnik po Lwowie*, Lwów 1936.
4. J. Petrus, *Muzea lwowskie 1823–1939, Sztuka Kresów Wschodnich. Materiały sesji naukowej*, t. 2, Kraków 1996, s. 425–434.

Jeśli zastanowimy się, ile obrazów zaginionych podczas II wojny światowej powróciło do Polski w okresie ostatniego dziesięciolecia, a więc od momentu ponownego zaistnienia problematyki strat wojennych na arenie międzynarodowej, musimy z żalem stwierdzić, że niewiele. Dosłownie kilka. I tak w 1993 r. powróciło przedstawienie *Eneasza wynoszącego Anchizesa z płonącej Troi*, rok później głośny obraz Gabriela Metsu *Praczek*. W roku 1996 odzyskał obraz Pompeo Battoniego *Apollo i dwie Muzy*, a dwa lata temu *Portret Anny Jagiellonki* powstały w kręgu Marcina Kobera. Wszystkie te obrazy pochodziły ze zbiorów i kolekcji warszawskich: dwa ostatnie z pałacu w Wilanowie, pierwszy ze zbiorów Muzeum Narodowego, a drugi z pałacu w Łazienkach.

Tym razem jednak jeden z obrazów zaginionych w zawierusze wojennej powrócił do Krakowa, a dokładnie do tamtejszego Muzeum Narodowego. Powrócił jako dar byłego żołnierza niemieckiego, który stacjonując gdzieś w okolicach Krakowa, po prostu obraz wziął. Może na pamiątkę... Dziś, po sześćdziesięciu latach od tamtych wydarzeń, nie będąc już w stanie odtworzyć nazwy majątku czy miejscowości, skąd obraz po-

chodził, postanowił zwrócić ową „pamiątkę” do zbiorów muzealnych.

Związek obrazu z Krakowem jest tym silniejszy, że został namalowany przez Jerzego Kossaka (1886–1955), najmłodszego przedstawiciela słynnego malarskiego rodu. Jerzy był synem Wojciecha i Marii z Kisielnickich, a wnukiem Juliusza. Nauki malarstwa pobierał od najmłodszych lat w pracowni dziadka i ojca, pozostając pod ich silnym wpływem. Często też malował obrazy razem z ojcem, na co wskazywały wspólne sygnatury. Z powodzeniem kontynuował rodzinną tradycję malarstwa batalistycznego. Skupiał się przede wszystkim na tematach historycznych, przypominając sceny z wojen napoleońskich i walk legionowych z okresu I wojny światowej, w której sam brał udział (w armii austriackiej). Jego obrazy cieszyły się dużym powodzeniem, dlatego też wielokrotnie powtarzał motywy, głównie wizerunek konia, ułana i dziewczyny. Należy przypomnieć, że oprócz zamówień prywatnych otrzymywał liczne zamówienia od jednostek wojskowych, klubów oficerskich i związków kombatanckich.

Przekazany 13 marca br. do zbiorów krakowskiego Muzeum Narodowego obraz namalowany został w roku

▼ Pałac Dzieduszyckich, siedziba galerii Miączyńskich-Dzieduszyckich

▲ Jerzy Kossak, *Odwrót Napoleona spod Moskwy*, 1927 r. Fot. Muzeum Narodowe w Krakowie

1927. Na tym dość znacznych wymiarów płótnie (87 cm x 134,5 cm) artysta przedstawił scenę odwrotu Napoleona spod Moskwy, znaną także pod tytułem *Sen Napoleona o Egipcie*. Pokonana armia napoleońska brnie wśród śniegów i zadyмки. Jak pisze pani Barbara Małkiewicz: *Na tle nie kończącej się kolumny pieszych żołnierzy w głębi kompozycji, widoczna jest na pierwszym planie jadąca konno grupa czterech osób: Napoleon na karym koniu i trzej oficerowie jego sztabu, sądząc po mundurach – dowódcy różnych formacji wojskowych. Tę grupę poprzedza dwóch jeźdźców, widocznych od tyłu, w amarantowych czapkach ulańskich wojsk Księstwa Warszawskiego, z lancami w dłoniach. Silny wiatr od tyłu rozwiewa grzywy i ogony*

koni, jeden z oficerów przytrzymuje nakrycie głowy. Niebo jest zasnuwane ciemnymi chmurami, poprzez które przedziera się czerwień słońca. Wśród chmur widnieje oświetlona różowo głowa sfinksa, zwrócona w stronę marszu kolumny wojsk. Tą symboliczną wizją artysta przypomina zwycięską kampanię wojsk napoleońskich w Egipcie, przeciwieństwo obecnej klęski kampanii rosyjskiej i beznadziejnego odwrotu spod Moskwy.

Jak już wspomniano, Jerzy Kossak, podobnie jak jego ojciec, bardzo interesował się historią cesarza Napoleona, malując często sceny ze stoczonych przez jego wojska walk. W wielu przypadkach były to przedstawienia symboliczne bądź alegoryczne, wszystkie cieszące się jedną popularnością, dlatego

wiele z nich powtarzał w całości lub we fragmentach. Tak też było z omawianym przedstawieniem. Wiadomo, że pierwsza wersja obrazu powstała w roku 1913 i nosiła tytuł: *Wizja Napoleona w odwrocie spod Moskwy*, natomiast scena niemal identyczna z „krakowskim” obrazem, namalowana w tym samym 1927 r., znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie. Jak pisał w monografii tego malarza Kazimierz Olszański, badacz twórczości rodu Kossaków: *Jeden z najsłynniejszych i najbardziej popularnych obrazów Jerzego Kossaka „Wizja Napoleona w odwrocie spod Moskwy” (...) kompozycyjnie i malarsko udany, był przez artystę powtarzany bodaj w największej ilości replik z różnych lat i w różnych formatach. (...)*

Spotkać je można i w Ameryce, i w Australii, jedna z nich wisi nawet w muzeum panoramy Borodino w Moskwie.

Jaka była historia tego obrazu, przed wojną i później już w czasie jej trwania, prawdopodobnie nigdy się nie dowiemy. Niemal niemożliwe wydaje się ustalenie właściciela obrazu. Najważniejsze jest jednak to, że obraz powrócił. Nie zdecydowały o tym międzynarodowe traktaty, umowy czy porozumienia, ale sumienie starszego człowieka, wewnętrzna potrzeba rozliczenia się z przeszłością. ❖

W tekście wykorzystano:
 Informacje od pani Barbary Małkiewicz z Działu II Polskiego Malarstwa Nowoczesnego Muzeum Narodowego w Krakowie; I. Bałowa, biogram: *Jerzy Kossak* (w:) *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. V, Wrocław – Warszawa – Kraków 1986, s. 133–134; K. Olszański, *Jerzy Kossak*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s. 18.